

Devletçilik Üzerine

Kemal Karpat*

Yön'de yayınlanan bildiriye ve derginin diğer yazılarını önemle okudum. Dağınık bir şekilde ortada dolaşan fikirleri bir araya toplayarak toplu bir şekilde ifade etmeniz yurdun düşünce hayatına büyük bir hizmettir. Bunu şükranla karşılar, ileri sürdüğünüz düşünceler üzerinde tamamlayıcı bilgi vermenizi beklerim. Bildirinin baş kısmında bulunan genel amaçlara katılmamak imkansızdır. Ancak bu amaçları gerçekleştirmek için ileri sürdüğünüz topyekün devletçilik fikri Türkiye'nin ne gerçeklerine ne de geçirdiği ekonomik ve sosyal tarihe uymamaktadır. Bugün yurdumuzda ana mücadele, geniş manasile devlet bürokrasi ile müstahsil gruplar arasındadır. Bu bürokrasi ve onun içinde yetişen aydınlar gurubu toplum içindeki rolünü ve halkla olan münasebetlerini kuvvete dayanarak kendi menfaat ve görüşüne göre düzenlemiştir. Böylece halkın üstünde ona hakim bir durumda modernleşmeyi ve ilerlemeyi bir kültür meselesi yapmış ve modernleşmeye derinlik, mana ve şekil verecek olan ekonomik ve sosyal meseleleri inkar etmiştir. Bu tutum haddizatında bir aristokrasi tutumudur ki bizde aydın zaten toplumun üzerinde yaşayan arkasını devlete dayamış aristokrat bir grup olarak meydana çıkmıştır. Böy-

le bir durumun ortaya çıkmasında Osmanlı İmparatorluğundan gelen alışkanlıkların etkisi büyük olmuştur. Ama başlıca neden bürokrasinin, yani başka bir deyimle aydın gurubun, devlet kuvvetini mutlak olarak elinde bulundurmasıdır. Tanzimattan sonra meydana gelen ve eski ulemanın yerini alan yeni aydınlar (bunlara modern ulema demek daha yerinde olur) karşılarında tek kuvvet olarak sultanı bulmuşlardı. Daha evvel padişah da yeniçerileri ortadan kaldırmış, kendi kuvvetini alabildiğine genişletmişti. İttihat ve Terakki devresinde tatbikatta bu engel de yok olduktan sonra artık onların karşısında herhangi bir kuvvet kalmamıştı.

Meseleyi daha fazla incelemeyi şimdilik faydasız buluyorum. Meselenin ana noktası şudur. Aydınlar, ki bürokrasi buraya girer, sosyal bir gurup olarak ortaya çıkar. Kendine göre bir felsefesi, tutumu, menfaatleri olan ve yayın vasıtalarını, okulları elinde bulunduran bu gurup her olaya, her sosyal guruba ve onun faaliyetlerine kendi açısından bakmış ve onun durumunu kendi elinde bulunan devlet kuvvetine dayanarak menfaatine göre düzenlemiştir. Mesela devletin (ben devleti bizde ona hakim olanların felsefe ve menfaatlerine göre işleyen bir müessese olarak görüyorum) İttihat ve Terakki zamanında bir müteşebbis gurup

* Prof. Dr., Visconsin University Öğr. Üyesi.

yetiştirmeye kalkması yalnız milliyetçilik değil aynı zamanda devlete ekonomik imkanlar hazırlamak kaygusu ile ilgili görülebilir. Bürokrasinin ve aydınların işbirliği yaparak sosyal bir gurup olarak ortaya çıkmaları ve kendilerini diğer sosyal guruplardan üstün görmeleri, onlara yol göstermek ödevini üzerine almaları ve üstelik bunu serbest tartışma ile değil zırla, devlet kuvveti ile kabul ettirmeleri, bir toplumun başına gelecek felaketlerin en büyüğüdür. Her toplumu aydınlar idare eder ve zaten bunun başka yolu yoktur. Amma bir şartla. Aydın toplum içinden çıkacak, onunla ilgisini kesmeyecek kendini doğuran kitleye bağlı kalacak, onun görüşlerini bir araya toplayarak objektif ölçüler içinde diğer gurupların görüşleri ile bağdaştırarak ifade edecek bir kimsedir. Bunun aksine olarak aydının toplumdan ayrılması onun o topluma yol göstermesine engel olur. Halk ancak kendi içinden çıkmış ve kendini anlayan maddi, kültürel yönlerden gelişmesini temin eden aydına inanır. Amma kitle her şeyden evvel bütün insanların serbest gelişmesi için yol açan aydına inanır. Çünkü hiç kimse bir çocuk gibi elinden tutularak güdülmeye razı değildir. Herkes kendi benliği sayesinde serbest gelişmek ister.

Bizim sosyal tarihimizde aydınla halkın ayrılması ve devlet kuvvetinin mutlak olarak aydının eline geçmesi bu iki kitlenin birbirine kuşkulu bakması ve birbirine karşı güvensiz durması gibi hazin sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu ikiliği gidermek için ortaya Ziya Gökalp çıkmış, Atatürk çıkmış, halkçılık çıkmış ama sonunda hepsinin amacı aydın kitle tarafından değiştirilerek umuma yanlış veya noksan duyurulmuştur. Eğer Milli Mücadele tarihi objektif bir gözle okunacak olursa halk kitlelerini Atatürk'ün arkasından sürükleyen nedenlerin başında aydın-bürokrat bir gurubun baskısından kurtulmak ümidi geldiği kolayca anlaşılabilir. Hükümetçe Eylül 1922'de hazırlanan "Halk programı" nı ve onun etrafında cereyan eden tartışmaları okumak bu alandaki düşün-

celeri anlamaya yeter. Halk aydının değerini, diplomasına bakarak değil kendisi ile olan sosyal ve ekonomik ilgilerine bakarak tayin eder. Bir insanın diğer insanlarla olan ilgilerini tayin etmek için her şeyden evvel onun toplum içindeki yerine, diğer insanlar üzerinde politik, sosyal ve kültürel imtiyazları olup olmadığına bakmak gerekir. Aydın kendini toplumdan ayırır ve kendine üstün bir sosyal gurup süsü verirse ve bunu diplomasına dayanarak yaparsa (bu ulema icazetnamesinin bizim aydında bıraktığı bir alışkanlıktır) o zaman halk ondan uzaklaşır. İşte halk nasıl ki eski ulemaya karşı gelmişse, sosyal mevkii, o ulemadan farksız "modern" aydına da aynı şekilde karşı gelir (Eski ulemanın yalnız fıkıhla uğraşmasına karşılık modern aydında ilme bir fıkıh gözüyle bakmış. İlmi insandan ve toplumdan ayırarak kendini ilim koruyucusu ilan etmiştir ve böylece ilimden ayrılmıştır. Buna karşılık "ilim koruyuculuğunun" temin ettiği sosyal mevkiden ve ekonomik gelirden bol bol faydalanmıştır).

Bu sosyal gelişmenin bir yönü daha vardır. Osmanlı devletinin eski teşkilatı yıkılıp da müstahsil gruplar başıboş kalınca bilhassa toprak rejimi miriden özel mülkiyete geçmeye yüz tutunca toplum içinde de ekonomik ve sosyal kanunlar çerçevesi içinde bir gelişme meydana gelmiştir. O halde bugünkü Türkiye'nin sosyal durumunu anlamak için Osmanlı devleti bünyesindeki gelişmeyi toplumun yapısındaki gelişme ile mukayeseli şekilde inceleyerek bunların karşılıklı etkilerini lâıykıyla tesbit etmek gerekir: Çünkü her iki bünyedeki gelişme olgunlaştıkça devlet ve toplumun eninde sonunda birbiri ile karşı karşıya kalacakları tabiidir. Nitekim, Cumhuriyet devrinde bu iki dereceli gelişme çatışmalı bir şekilde devam etmiş ve sonunda çok partili sistemi doğurarak bugünkü durumu yaratmıştır. Çok partili sisteme geçiş Türk sosyal tarihinin en önemli bir olayıdır. İstikbal için ise en geniş gelişme imkanları açan bir harekettir. Çok partili sistem (dikkat ediniz Demokrat Parti

demiyorum) sosyal grupların harekete geçerek, devleti bir müessese olarak ve personelinin toplumun ihtiyaçlarına göre bir şekil almasını ve öyle çalışmasını zorlamaya teşvik etmiştir. Tam manasile normal bir sivil idareye doğru olan bu gidişin derin sarsıntılara yer vereceği, ihtilâflar doğuracağı, buhranlar yaratacağı pek tabiidir. Karşılaştığımız ana mesele devleti topluma hakim, onun mukadderatına mutlak şekilde el koymuş bir müessese olmaktan çıkarak onun toplum hizmetine ve emrine sokmaktır. Başka bir deyimle, devletin empirilikleşerek günlük ihtiyaçlara göre işlemesi gerekiyordu. Nihayet batı Avrupa'da on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda meydana gelmiş bir olay, yani devletin kişiye hakim olmaktan çıkarak onun hizmetine girmesi olayı bizde de gerçekleşmeye başlamıştır. Bu sonucu meydana getiren herhangi bir parti değil, çok partili sistemin ta kendisidir. Biz, çok partili sistemi Atatürkçülüğün zıddı olarak görmüyoruz. -Onun tabii bir sonucudur- Asıl mesele çok partili sistemi ve demokrasiyi tamamlamaktır. Devlet ve ferd münasebetlerinin değişmesi, alışageldiğimiz kıymet ölçülerini alt üst ederek düşüncelerimizde ve tutumumuzda muazzam sarsıntılar meydana getirmiştir.

Bir gün hislerimizden kin ve öfkelerimizden sıyrılarak ondört senelik çok partili hayatın yarattığı ilerlemeyi aydın kafa ile göreceğiz olursak tuttuğumuz yolun ne kadar isabetli olduğunu takdir edebiliriz. Çektiğimiz acıların ve geçirdiğimiz buhranların boşuna olmadığını daha iyi anlayabiliriz.

Atatürk devrimi insana hürriyet getiren bir harekettir. Ona faşist manalar vermek, cebirle bir görmek o devrimi toptan inkâr etmektir. Bunun yanında çok partili sistemin politik kaygılarla taviz verdiği ve yararlı birçok müesseseyi yıktığı bilinen bir gerçektir. Ancak elden gidenle elde kalan karşılaştırılırsa Atatürk'ün kurduğu sistemin halen dimdik ayakta durduğu görülür. Bugün ileri bir düzen kur-

mak çabası içindeyiz ve eninde sonunda kuraçağız. Ancak böyle bir düzenin kurulması için yegâne çıkar yolu cebir ve şiddette, yani otoriter bir rejim kurmakta görmek, o ileri düzenin baş temeli olan insan hak ve hürriyetlerini kökünden yıkmak demektir. Unutmayalım ki bütün tarihimizde otoriterlik hakim olmuş, insanların yaratma kudretini söndürürcesine hırpalamıştır. Bu alışkanlıklarımızdan sıyrılarak ileri bir toplumun yegâne dayanağı olan ferd hürriyetinin bütün icaplarını yerine getirmemiz icabeder.

Geçirdiğimiz sosyal istihalenin en önemli sonucu devlet fonksiyonunun ve devlet sayesinde mevki ve gelir temin eden aydın gurubunun fonksiyonunun değişmemesidir. Aydın yavaş yavaş toplumun emrine girerek kuvvetini bu uğurda kullanmaya başlamış ve yeni kıymet hükümlerine uymaya zorlanmıştır. Meselelerin temelinde soğuk kanla objektif incelemeye gelmeyecek kadar derin hissi, psikolojik sarsıntılar vardır ki bunları uzun uzadıya ele alacak değilim. Enflasyonun yarattığı geçim darlığının ve buna karşı memurun haklı şikâyetleri bu değişiklikleri yaratan çok partili sisteme ve partilere karşı menfi bir havanın doğmasına sebep olmuştur. Ortada duran gerçekler şunlardır: Her şeyden evvel aydınların devlet ve toplum münasebetlerinin yeni şekline karşı duydukları tepkiler vardır. Belki de insanlarda en derin tepki uyandıran olay, beklenen mevkii elde edememek ve ulaşmak istedikleri sosyal mevkii çıkamamak endişesidir. İşte bizim aydınlarımız çok partili sistemin kuruluşuna kadar kendilerini büyük mevkiler için hazırlıyor, yüksek bir okuldan diploma almayı rahat bir mevki sağlamaya yeter görmeye alışık olarak yetiştiriliyorlardı. Bir de hariçten de şöyle bir unvan koparabildikten ve yabancı bir dili geveleyebildikten sonra insanın en üstün mevkilere rahat rahat geçebilmesini önleyecek herhangi bir engel yoktu. Halbuki çok partili sistem bütün bu hesapları altüst etmiştir. Yeni sistemde insanın gelir ve mevki

sağlaması ya çalışmakla, mücadele ile oluyor veya bir partiye girmekle sağlanıyordu. (Bunun iyi veya kötü oluşu bizce önemli değil. Önemli olan olayın kendisidir). Partiye girmeyen veya girip te orada başarı sağlayamayan veya da iktidara gelemeyecek bir partiye nasılsa aldanıp giren aydın, elenip gitmiştir veya da gayri memnunlar köşesine sığınarak onun hesaplarını altüst eden sisteme dış bilemeye başlamıştır. Aydın çok partili sistemin mağduru olarak çıkmış ve sistemi yermeye başlamıştır. Kendisini haklı göstermek için de her şeyi Atatürk devrimleri yönünden almış, gerçeklere bakmadan siyasi partilerle ilgili beğenmediği her hareketi devrimlerin aleyhtarı olarak göstermiştir. Şüphesiz ki bazı partilerin gerici tutumları aydını haklı gösteriyordu ama çok partili sistemi topyekûn yermek için yeter sebep yoktur. Meselenin bir cephesi daha var. Çok partili sistem hakkında işçinin, köylünün ve herhangi el işi yapan vatandaşın fikri sorulacak olursa bunların bu sistemi candan destekledikleri görülür. Yanlış anlaşılmasın. Halk körü körüne şu veya bu partiye bağlanmaz. O menfaatini hesaba katarak hesap yürüten ve ölçüleri aşarak ifrata giden lider olmuşsa bundan dolayı halkı değil lideri töhmetlemek gerekir. Amma aydın, halkın duygusuna ve düşüncelerine önem vermeye alışmadığı için onun çok partili sistem hakkındaki düşüncelerinde "cahil halk ne bilir" diyerek bir tarafa atmıştır. Böylece de halktan tekrar uzaklaşmaya yüz tutmuştur.

Şimdi de meselemizin esasına yani YÖN dergisinde çıkan bildiriye gelelim. Şahsi kanaatimce devletçilik fikrini ortaya atan ve onu savunan aydınların büyük bir kısmı bununla çok partili sisteme ve demokrasiye karşı duydukları bir tepkiyi ortaya atmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Türkiye'nin bugünkü şartları içinde devletçi bir sistemi kurmak aydına kaybettiği imtiyazlı mevki kazandırmak çabasıdır başka bir şey değildir. ekonomik ve sosyal meselelerin çağımızda ön plana geç-

tiği ve toplum hayatını düzenlediği muhakkaktır. Ancak böyle bir durum devletin her ekonomik faaliyete el atarak bütün toplum hayatını düzenlemesini gerektirmez. Çeşitli serbest teşekküllere, eğer imkan verilirse, ekonomik ve sosyal meseleleri ele alamayacaklarına evvelden hüküm vermek hatalı, tehlikeli ve insan tabiatına taban tabana zıddır. Eğer bir toplum ferdlerinin, serbest tartışma ile o topluma ait meseleleri çözemeyeceklerine inanıyorsak, aynı toplumdaki çıkan ve o toplumun durumundan sorumlu olan bir aydın gurubunun bu meseleleri çözeceğine inanmak cidden güçtür. onbeş seneden beri ekonomik, siyasi ve sosyal alanda belirli bir eser yaratmayan aydınların (küçük bir grup müstesna) eline devlet kuvvetini alıpta, engin ekonomik yetkiye sahip olduktan sonra bütün dertleri kökünden gidereceklerini nasıl kestirebiliriz? Acaba böyle toptan hal çareleri ileri sürmerek önümüze çıkan belirli meseleleri teker teker ele alarak ve her ferde bu meselelerin çözümlenmesine katılmak fırsatını verirsek daha pratik bir yol tutmuş olmaz mıyız? Daha henüz yeni kurulan ve birkaç istatistikten başka bir şey ortaya atmayan, henüz gerekli bilgileri dahi bir araya toplayamayan, tecrübe sahibi olmayan planlama teşkilatının yetkilerini alabildiğine genişletmek ne derece kadar doğrudur?

Planlama teşkilatının objektif gerçekleri ortaya katmak gibi hayati ödevini bir yana atarak siyasi tartışmalara alet etmek bu müessesenin zararına olacaktır. Bugünkü şartlar dairesinde Türkiye'de devletin üzerine bir çok ödevlerin yüklendiği muhakkaktır. Ancak devletin yapabileceği işleri teşebbüs imkanlarına sahip fertleri ve teşekkülleri hesaba katılmadan, onlara danışmadan otoriter bir şekilde tayin etmek devletçiliğe politik, otoriter ve tekelci bir mana vermekten ileriye gidemez. Siz Türkiye'yi bugün içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak için büyük yatırımlara girişmeyi ve böylece istihsalı arttırmayı esas olarak alıyorsunuz. Bu görüşünüz şüphesiz ki doğru-

dur. Ama bence tavsiye ettiğiniz yol yanlıştır. Bütün yatırımları devletin sıkı otoritesine bağlayarak düzenlemek istemeniz fertler elinde bulunan sermayenin piyasadan ve hatta memleketten kaçmasına sebep olacaktır. Bana öyle geliyor ki siz ekonomiden ve istihalden bahs ederken meseleleri mihaniki olarak ele alıyorsunuz. Masa başında düşünülmüş, insanla toplumun ilgisini aramadan birkaç kararın ve bu kararları idare edecek bir teşkilatın her şey deva olacağına inanıyorsunuz. Halbuki ekonomik bir kararın başarısını tayin eden, bilhassa bizim gibi az gelişmiş bir memlekette o kadar çok meta-ekonomik etkiler vardır ki bunları inceden inceye hesaba katmak zorundayız. Hatırlarım, dünya çapında Harvard Üniversitesinde bir iktisat profesörü söylemişti: "Otuz yılımı yatırım, istihsal ve gelişme meselelerine verdim, ama sonunda şunu anladım ki bütün bu dakik hesaplar bir toplumun sosyal yapısına, orada çarpışan fikirlere, karşılıklı menfaatlerle karşı karşıya gelince hiçbir sonuç vermez. Bizim ekonomik dediğimiz meseleler aslında sosyal ve kültürelidir." Siz de esasında objektif ekonomik meselelerden hareket etmiyorsunuz. Ekonomik olayların yarattığı etkilerle uğraşıyorsunuz. Yani siz objektif olayla değil o olayın yankıları ile uğraşıyorsunuz. Bildiride göze çarpan ana mesele sosyal adalet meselesidir ve bu meseleyi devletçiliğin bir nevi gerekçesi olarak ileri sürüyorsunuz. Sosyal adaleti elde etmek için her şeyden evvel geliri yüksek kimselerin daha yüksek vergiye tabi tutulmalarını tavsiye ediyorsunuz. O halde sizin hareket noktanızın temeli bir çeşit eşitliği meydana getirmek kaygusudur. İşin garibi bu eşitsizliğin ilk mukayesesini arsa spekülâtörler ile yüksek devlet memuru ve fikir ve bilim adamları ile yapıyorsunuz. Bu mukayeseyi hisse hitap etmek için yaptığınız aşikâr. Siz de, ben de bunu gayet iyi biliriz ki bu gibi mukayeseler gerçekleri olduğu gibi ifade edemez. Gelir dağıtımını ölçmek için iş sektörlerinin gelirlerini onların istihsal gücüne oranlayarak ve buhranlı zamanlardan doğan

arızı kazançları bir yana bırakarak yapmak her halde daha doğru sonuç verirdi. Ve yine bilirsiniz ki hususi mülkiyet ve serbest teşebbüsün bulunduğu yerlerde kazanç hadleri arasında farklar bulunacaktır. Ama bütün bunlar Türkiye'de bir sosyal adalet meselesinin bulunduğu inkar etmek demek değildir. Şüphesiz ki sosyal adalet ortada büyük bir mesele olarak duruyor ve ele alınması mutlaka şarttır. Ancak şahsen, kendi hesabıma sosyal adaleti bunun eksikliğinden en fazla şikayet eden gruplarla bundan istifade eden gurupların, karşılıklı olarak, objektif ölçüler dahilinde görüşmelerini arzuluyorum. Mesela neden özel sermaye karşısına işçi sendikalarını, küçük esnaf teşekküllerini, kooperatifleri çıkarmıyorsunuz da bu işi mutlaka devlete yüklemeyi düşünüyorsunuz. Kaldı ki bir çok bakımdan çalışan kitlelerin en büyük şikayeti devlet teşekküllerine karşıdır. Devlet kendi teşekkülleri içinde dahi sosyal adaleti temin edememiştir. Bunu memleket çapında elde edeceğini sanmıyorum (Tabii sosyal adaleti çalışan bir insanın milli gelire kattığı değer nisbetinde bir gelir sağlanması manasına alıyorum). Sosyal adalet mücerret soyut bir şekilde ortaya atarak onun bir nevi temsilcisi gibi ortaya çıkan ve onu gerçekleştirmeyi kendilerine ödev yapan bir gurubun ve hatta devletin bunu gerçekleştireceğine inanmıyorum. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zamanında mücerret fikirleri kabullenerek hareket eden bir gurubun mutluluk yarattığını görmedim. Ancak gerçekleri objektif görerek ve her meseleyi teker teker ele alarak, serbest düşünceye yer vererek adalet tam tecelli edeceğine inanıyoruz. Sonra bir nokta daha var. Sosyal adaleti sosyal sorumluluktan ayırmazsınız. Her ferde her teşekküle muayyen bir derecede eğitim yolu ile diğer fertlere ve toplumun bütününe karşı bir sorumluluk duygusu aşılırsak o zaman sosyal adaletin de meydana gelmesini kolaylaştırmış oluruz. Bu ödevi teşekküller, okullar, basın, edebiyat üzerine alabilir ve zaten de almaktadır. Aydınların toplum içinde yaratıcı bir fonksiyon görmesini böyle

bir sorumluluk duygusunun yayılmasına yardım etmekte bulunuyoruz. Bence ilk ve en esaslı devrim eğitim alanında olmalıdır, çünkü eğitimimiz bir yandan iskolastik diğer yandan derebeylik çaplarını aşmamış ona göre insan yetiştirmektedir. Eğitim devrimini ise devlet üzerine alabilir ve sosyal sorumlu insanlar yetiştirmeyi baş amaç edinir. Biz devletçiliği ekonomik meselelerin çözülmesi için bir yol olarak ortaya atıyorsunuz. Ama devlet ekonomik alanda mutlak bir yetkiye sahip olursa az zaman sonra diğer faaliyet alanlarına da otoritesini yayması mukadderdir. Bilhassa bizim gibi bir memlekette devletin ferdin bütün maddi ve manevi hayatını düzenlemeye insanlara kendi malı gibi bakmaya alışık olduğu bir yerde (bundan ancak çok partili devirde kurtulmaya başladık) devletin amansız bir şekilde bütün sahaları ele geçireceği aşikârdır. Siz devletçiliğin bir gerekçesi olarak devlet fonksiyonlarının batıda da durmadan genişlediğine işaret ediyorsunuz. Halbuki batıda devlet anlamı ile sizin devletçiliğe verdiğiniz mana arasında muazzam farklar vardır. Batıda devlet amme hizmeti gören halk kontrolü ve halk tarafından idare edilen bir teşekkül olarak gözüktür. Eğer bazı özel teşebbüsler, zamanla devlet eline geçmişse, nedeni, bunların gördükleri hizmetlerin artık amme ihtiyacı haline gelmemesidir. Sonra bu teşekküllerin devlet eline geçmesi karşılıklı anlaşma ile olmuştur, herhangi bir sarsıntıya yer vermemiştir. Batılı insan devlete toplum içinden doğmuş, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan ve bu ihtiyaçlara göre fonksiyonunu değiştiren bir teşekkül olarak bakar. Ona ilâhi bir kudret, fert üstünde mutlak tasarruf hakkı tanımaz. Halbuki sizin ekonomik kalkınmayı eline vermek istediğiniz devlet, yani bizim doğu anlamındaki devlet, her zaman topluma hakim, ona istediği şekli verecek yetkiyi kendinde bulmuştur. Her şeyden evvel kendini ahlâk koruyucusu olarak görmüştür. Fertlerin günlük ihtiyaçları ile uğraşmaktansa onlara idealizm dersleri vermeye çabalamıştır. Doğruyu ideali,

ahlâki insanların vicdanından çıkararak kendine göre tarif ve fertleri o yola götürmek için zorlamış durmuştur. Kanunlarımızın faydayı değil hep ahlâki gözetlediğini hep biliriz. Bütün bunlar orta çağ devlet anlamından başka bir şey değildir. Ben şahsen Türkiye’de en büyük reformu devlet anlamında meydana gelecek köklü bir değişimde görüyorum. Tabii ki devlet bir teşkilât olarak kalacaktır ama felsefi ve fonksiyonu değişecektir. Eğer bugün toplumumuzda arızalar varsa bunun baş nedenini devlet ve toplum arasındaki uyumsuzlukta aramalıyız. Birisi yirminci yüzyılın icaplarına uymaya çabalarken diğeri halen Osmanlı devlet anlayışını üzerinden atamamıştır. Buna batının batı otoriter görüşlerini katmış ve toplumun normal gelişmesine engel olmamıştır.

Siz savunduğunuz devletçiliği ayrıca (bilirdi de yoktu amma YÖN’ün başka sahifelerinde geçer) sosyalizm olarak gösteriyorsunuz, hatta devletçiliği sosyalizmin kaçınılmaz bir sonucu olarak görüyorsunuz. Meseleleri bir hayli karıştırıyorsunuz. Sosyalizm batıda bir aydın gurubun muhayyilesinden doğmuş değildir. Çalışan kitlelerin içinden çıkmış ve onların hayatı ile ilgili olarak gelişmiştir. Serbest yani volunter bir hareket olarak ortaya çıkan sosyalizm sıkı sıkıya sosyal bünyenin değişmesine bağlıdır. Böylece fert hürriyetlerine saygı gösteren insan kültürüne muazzam değerler katan sosyalizm tabii bir sosyal evrimin sonucu olarak meydana çıkmıştır. Sonra batıda sosyalizmin en fazla kaçındığı kimseler ve ona en fazla zarar getirenler bir heves neticesinde katılmak isteyen oportunist aydınlar olmuştur. Şüphesiz ki bugün az gelişmiş bir memlekette sosyalizm ve devletçilik meselelerini mutlaka batının gelişmesiyle kıyaslandırmak ve birbirinin aynı olmasını beklemek doğru değildir. her memleketin kendi şartlarını gözönünde tutarak hareket etmek gerektiğine inanıyorum. Onun için de yurdumuzun durumunu doktrinlerden sıyrarak objektif görmek istiyorum. Öyle sanıyorum ki bugün Türki-

ye'nin sosyal durumuna muayyen doktrinler, yani gerek sosyalizm gerek kapitalizm açısından bakmak gerçeklerimizi inkâr etmek demektir. Bence Türkiye'miz Osmanlı sosyal yapısının ve devlet telâkkilerinin etkisi altından sıyrılmak çabası içindedir. Bugün ilk olarak halledilecek mesele bu çabayı tamamlamaktır. Gayet haklı olarak diyebilirsiniz ki ileri sürdüğünüz devletçilik bu çabayı tamamlayacak ve hatta daha ileri giderek topluma yeni modern bir veche verecektir ki bu da evvelden planlaştırılmış bir şekilde otoriteye dayanılarak başarılacaktır. Bence sizin yapmak istediğinizi Atatürk başarmış ve toplumun gideceği istikameti çizmiştir. Demokrat, milli benliğini bulmuş bir ülke. Mesele atılan temelleri geliştirmektir ki bunun için de tutulacak yol aşırı bir devletçilik değildir. Tutulacak yol şimdiye kadar meydana gelen sosyal grupları onların menfaatlerini, isteklerini ve kaydedilen ilerlemeyi bütün yönleri ile objektif olarak tesbit etmektir. Bence şimdiye kadar elde edilen en büyük ilerleme muhtelif sosyal grupların kendi benliklerini anlamaya başlamaları, şuurlanmaları ve fiilen harekete geçerek meydana gelen yeni sosyal yapıda yerlerini tayine çalışmalarındır. Türkiye bugün dönüm noktasına gelmiş bulunuyor. Ne yaparsak yapalım fertleri ve sosyal grupları hesaba katmadan, onların görüşlerine ve isteklerine ve hatta alınacak kararlara iştiraklerine değer vermeden herhangi bir harekete girişemeyiz. Eğer toplumumuza ve devlet teşkilatına yeni bir şekil vermek gerekiyorsa, ki fikrimce bu mutlak bir zarurettir, bunu fertlere ve sosyal gruplara dayanarak başarabiliriz. İlk baş vuracağımız kimseler ise köyde ve şehirde kol ve kafa ile çalışan kimselerdir. Fiilen çalışan kimseler olmalı yoksa fikir imal etmeyi meslek edinenler değil. Bugün siyasi partilerimizin ön kademelerinde bulunan kimseler halkın gerçek ihtiyaçlarını, isteklerini yanlış bir şekilde aksettirmeseler o zaman halkımızın ne kadar salim ve olgun düşündüğünü görebiliriz. Bugün siyasi partileri idare edenlerin büyük bir kısmı top-

lum içindeki geleneklerden kuvvet alarak aile prestijine mülk kuvvetine dayanarak halk oylarını şu veya bu tarafa yöneltebiliyorlar. Bundan birkaç sene evvel daha yaygın bir halde görünen bu durum yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Çünkü halk siyasi eğitimini almış, uyanmıştır. Kendi menfaatlerini, ihtiyaçlarını anlayacak ve samimi surette giderecek kimseleri ve partileri bekliyor, destekliyor. Aydınlarımız kendi durumları ile ve nazariyeleri ile uğraşmaktan vazgeçer de halk arasına inerlerse o zaman durumun gözükütüğünden ne kadar farklı olduğunu anlayabilirler. O halde meselelerin esasları bugünkü parti bünyelerini ıslah etmektir ki bunu halk partiler üzerine yavaş yavaş baskı yaparak başarabilecek durumdadır. Bunun için de ilk şart devletin parti faaliyetlerini sınırlayan tahditleri kaldırarak normal bir şekilde çalışmasını temin etmesine bağlıdır. Türkiye'de gerici bir tehlike de kalkmıştır artık. Bugün Türkiye'de kurulacak aşırı sağcı bir partinin toplayacağı oy miktarı yarım milyon geçemez. Yeter ki bu gibi bir parti önüne objektif esaslardan hareket eden partiler çıkabilsin. Bu son seçimlerin sonuçlarının Türk halkının bir bakımdan gerçek düşüncesini ifade etmediğini bilhassa belirtmek isterim. Eğer bu seçimlerin tahlili gereği ile yapılırsa elde edilen sonuçların arızı ve muvakkat şartlardan doğduğu görülebilir.

Onbeş yıllık bir siyasi mazisi olan çok partili hayatımızın ideal bir şekilde cereyan etmeyeceği çok tabiidir. Her nevi insanın katıldığı bu sosyal gelişmenin sarsıntılı olacağı tabiidir. Fakat bu sayede toplum tabii bir yola girecek, kendi içinden doğan kuvvetler etkisi ile gelişecek, sosyal benliğini bulacaktır. Toplum tabii bir hale girdikten sonra da normal modern bir toplumun seyrine uygun gelişecektir. Bu her yerde böyle olmuştur ve bizde de olacaktır.

YÖN'de çıkan bildirinin bir yerinde devletçilik yolu ile demokrasiyi halk kitlelerine mal etmekten söz açmışsınız. Benim anlayışına göre halk kitleleri demokrasiyi bizzat ken-

dileri elde edebilecek durumdadırlar. Devletin yapacağı iş, halkın siyasal eğitimine mani olan engelleri kaldırmak ve bu eğitimi sağlayacak sosyal grupların karşılıklı anlaşmalarına yardım etmektir ve tamamı ile bitaraf kalmayı öğrenmektir. Bildiride siyasi partilere yer verilmediğine göre bu yeni devletçiliğin nasıl bir çeşit demokrasi sağlamak istediğini kestirmek bir hayli güç. Halbuki bensiyasi teşekküllere yer vermeyen bir demokrasi tanımıyorum, bilmiyorum. O halde bildirideki demokrasi alışagelen demokrasi tiplerinin dışında yeni bir şekil. Bunu daha teferruatlı açıklamanız yerinde olur. Sonra bu demokrasiye ulaşmak meselesi vardır. Ortada siyasi partiler de olmayınca bu demokrasiyi yerleştirmek için her halde başka bir yol bulmak gerekiyor. Bildiride iktidara gelme yoluna da işaret edilmemiştir. Ancak YÖN'ün diğer makalelerinde bu açıkça işaret edilmiş; cebri bir yol. Bugünün Türkiye'sinde cebire dayanan bir rejimin tutunacağına inanmak başta aşağı hatalı, tehlikeli bir görüştür. O halde bildirideki devletçilik ufak bir aydın zümrenin, seçime dayanmadan iktidara gelecek ve halk oyuna müracaat etmeden iktidarı sinelerinde toplayarak kendilerinin kestirme ve otoriter bir şekilde düşündükleri bir sistemden başka bir şey değildir. Böyle bir sistem ise faşist veya yarı faşist bir sistemden farklı olmaz. Esasen bugünkü Türkiye'de kurulacak devletçiliğin buna niyetli olmasa da eninde sonunda yaşabilmesi için faşist olmaktan kaçınmaz. İcabederse uzun uzadıya gerçeklerini de verebilirim. Mevcut şartlar bundan başka bir sistemin kurulmasına müsait değildir.

Söylediklerimi özetleyeyim. Bildirinin objektif olan görüşlerime katılmamak elden gelmez. Amaçları da saygı ile karşılıyorum. Ay-

rıldığım nokta amaçların gerçekleşmesi için tavsiye edilen otoriter devletçi yoldur. Bu yolun kestirme gözükmemesine rağmen gerçekte uzun, meşakkatli ve sarsıntılı olduğuna inanıyorum. Onun yerine bugünkü demokratik sistemi objektif olaylardan, tarihten hareket ederek genişletmek, takviye etmek ve halk oyunu hesaba katarak yaşatabilirsek daha büyük sonuçlar elde edebiliriz. Gerçek manası ile ileri bir toplum olabiliriz. Unutmayınız ki bir gelişen memleketlerin içinde ön safta bulunanlardanız. Gelişmenin ilk süresi olan otoriter idareyi geçirdik. Şimdi dönüp te Mısır gibi Türkiye ile kıyaslanmayacak kadar geri olan sosyal ve siyasi bir düzeni örnek tutmak cidden gülünçtür. Nasır'ın yaratmak istediği suni idareci güruha ve birkaç ekonomik teşebbüse devletçiliğin zaferi diye özenmek yersizdir. Geriyiz amma sanıldığı kadar değil. Bildiriye imzalarını koyan birçok kimsenin cebri bir yol istemediklerine de inanıyorum.

Bir çoklarının da benim genel olarak ileri sürdüğüm tariflerin, analizlerin ve söylediklerimin de dışında kaldıklarına eminim. Kalmaları da ileri sürdükleri yolların memleketin hayrına olduğuna candan inanıyorlarsa hepsine derin saygı beslemekte devam ederim. Yeter ki açık tartışalım ve birbirimizi sayalım, anlamaya ve aydınlatmaya gayret edelim.

Not: Bu yazı, ilk olarak 1960'ların başlarında *Forum*'da yayınlanmıştı. Tarihî bir hüviyet taşıması ve günümüz için de çok anlamlı olması sebebiyle yeniden yayınlıyoruz.

Liberal Düşünce